

Олена НИКОРАК

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХУСТОК ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ Й ВОЛИНІ

Досліджено мистецьку особливість узорнотканих хусток західноукраїнського Полісся й Волині. Визначено основні схеми композицій, мотиви, колорит, охарактеризовано найважливіші засоби і прийоми художньої виразності виробів цих теренів.

Ключові слова: домоткані хустки, схеми композицій, мотиви, колорит.

Домоткані хустки — жіночі головні убори західноукраїнського Полісся й Волині — відомі як хустини «плати», «платки», «пілки», «портовини», «старовіцькі хустки», «заткані хустки». За розмірами (50, 60, 70-х 70, 75, 110 см), формою (у вигляді ледь видовженого прямокутника), декором і способами ношення вони зберегли архаїчні ознаки глибокої традиції. Такого типу загальнослов'янські вироби до початку — середини ХХ ст. поширені були й на інших теренах України, де мали різні локальні назви: «хустиця», «хустка нав'язева», «фустка», «плат», «платина», «пулка», «півка», «запанка», «заткачка», «задіганка», «заматанка», «гарусок», «літник» та ін.

Принагідні згадки, скупі фрагментарні відомості про хустки на досліджуваних, як і інших теренах України, їхній декор, а найбільше — про способи ношення й використання їх у традиційних звичаях та обрядах знаходимо в працях таких вітчизняних та зарубіжних учених, як Хв. Вовка [39, с. 133—136], К.І. Матейко [44, с. 130—131], М.П. Сахро [49, с. 55], С.Й. Сидорович [50, с. 71—72], Г.Г. Стельмащук [51, с. 160, 167; 52, с. 131—135; 53, с. 149], Л.Н. Молчанової [45, с. 348], Р.В. Захарчук-Чугай [52, с. 62], О.В. Олійник [48, с. 18], О.Ю. Косміної [41, с. 52—53; 42, с. 8—9, 13, 15], О.І. Никорак [46, с. 637—648; 47, с. 202], Н. Гатальської та Г. Івашків [3, табл. 3], А. Українець [5, с. 21].

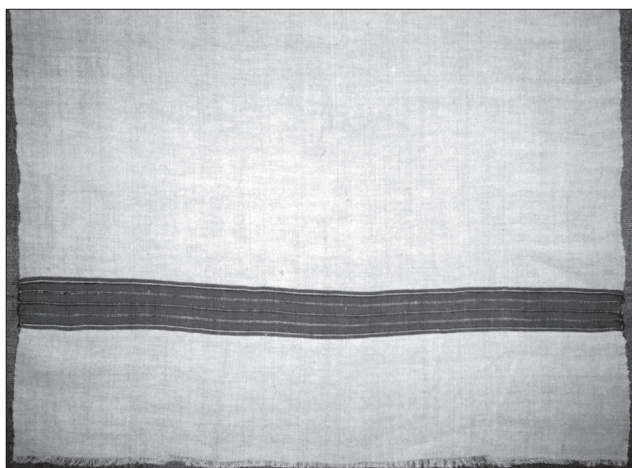
Зацікавлення сучасних художників-модельєрів, текстильників, дизайнерів святкового одягу та сценічних костюмів автентичними виробами, декор яких слугує цінним джерелом творчої інспірації, спонукало до написання цієї статті.

Основою для вивчення художньо-естетичних особливостей хусток західноукраїнського Полісся й Волині були експонати, що зберігаються в колекціях Рівненського краєзнавчого музею, Сарненського історико-етнографічного музею, Волинського краєзнавчого музею, Музею Івана Гончара, Музею етнографії та художнього промислу, музейних кімнатах (чи кутках) при загальноосвітніх школах, ліцейях та сільських клубах чи бібліотеках, і польові матеріали автора.

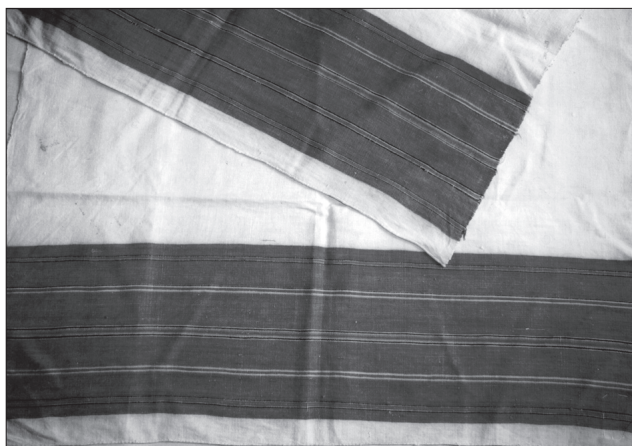
Традиційні хустки досліджуваних теренів виготовлені полотняним переплетенням переважно з високоякісної, тонко й рівномірно спряденої вручну відбіленої (іноді й не відбіленої «сирової») лляної (деколи — конопляної) пряжі. Їх продовжували ткати до

Хустка домоткана (фрагмент). Льон, бавовна «горінка»; полотняне, репсове ткання, с. Кукли Маневицького р-ну Волинської обл., 1920-ті рр.; ВКМ Д–950

Хустка домоткана (фрагмент). Льон, бавовна «горінка»; полотняне, репсове ткання, с. Макаревичі Ківерцівського р-ну Волинської обл., поч. ХХ ст.; ВКМ Д–295

Хустка домоткана (фрагмент). Льон, бавовна «горінка»; полотняне, репсове ткання, с. Ставок Костопільського р-ну Рівненської обл., 1920—1930-ті рр.; РКМ Т–2472

1940—1950-х років¹. Такі полотняні хустки були найчастіше з одного, іноді двох зшитих посередині полотнищ (Маневицький, Турійський, Ковельський р-ни Волинської обл.). Відповідно тло таких виробів мало білі відтінки, або поєднання білих та сірих.

Головним декоративним акцентом хусток Волині й Полісся були групи гладких смуг («жички», «перетички») переважно червоних відтінків, створених бавовняною пряжею «горинь», «горінка» промислового виробництва. Вони характерні різноманітністю схем розташування смуг: на поперечних вужчих краях, по периметру та по всьому полотнищу у вигляді горизонтальних смуг чи клітки з виділенням двох поперечних або всіх чотирьох країв.

У більшості хусток, аналогічно наміткам (які побутували на цих теренах майже до кінця ХХ ст.), лише коротші поперечні сторони оздоблені (переткані) групами вужчих (до 5 см) або ширших (до 10—17 см) червоних смуг з незначним вкрапленням чорного (або темно-синього), жовтого і білого кольорів. Домінуючі червоні смуги згруповані здебільшого за три-, рідше дво-, чотири-, чи п'ятидільною схемою.

Зокрема, **серед тридільних** композицій ширшою є переважно середня площина (с. Синове Старовижівського р-ну), тоді як бокові, симетрично розташовані смуги завершені ззовні вузькими поверхницями, здебільшого є вужчими [1]. Невеликі проміжки білого тла між ними вносять свіжість у сприйняття композиції і перегукуються з основним полотнищем виробу. Завдяки техніці репсового переплетення (якою тчуть переважно лише в місцях смуг) досягнуто насиченості й активності звучання червоного кольору.

Часом у такого типу композиціях червоні смуги розмежовані дещо ширшими й багатшими за фактурою стрічками зі скручених білої, червоної та голубої ниток (с. Кукли Маневицького р-ну) [2]. Такі меланжеві стрічки рельєфно виступають над гладкою поверхнею червоного тла домінуючих смуг, формують світло-тіньові переливи, дещо перегукуються з центральним сріблясто-білим полотнищем хустки.

Менше поширені на досліджуваних теренах Волині й Полісся **хустки з дводільним симетричним** (с. Погулянка Маневицького р-ну, автор Чикалюк

¹ ПМА. Записано 23.06.2012 р. у с. Хорохорин Луцького р-ну, від Приходько Юлії Павлівни, 1927 р. н.

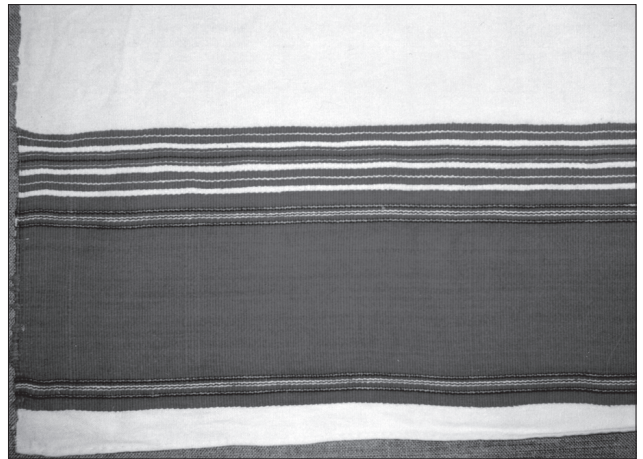
Ніна Федорівна [3], с. Кричильськ Сарненського р-ну) [31] **розташуванням основних червоних смуг на поперечних краях**. Естетичної виразності цих виробів досягнуто мінімальними засобами. Зокрема, в таких симетричних дводільних композиціях традиційно домінуючими є парні однакової ширини червоні смуги. Вони розділені по середині вузькою групою, утвореною тонесенькими білими і червоними стрічками, які обрамляють центральну чорну площину. Білі є акцентом композиції. Їх доповнюють і підтримують парні чорно-білі штрихпунктирні лінії з ледь помітними жовтими пасочками в центрі, які розташовані при обох бічних краях домінуючих червоних смуг. Своєю мерехтливістю вони вносять певний ліризм і поживляють сприйняття декору хустки.

Варіантом цього типу композицій є ті, в яких чіткіше виділена середня дрібновзориста смуга у вигляді позмінно повторюваних поряд контрастних чорних і білих мініатюрних квадратиків, утворених перетиком (с. Кричильськ) [32]. Завдяки симетричному обрамленню цієї провідної смуги ширшими червоними та вузькими поодинокими червоними, чорними та білими штрихпунктирними стрічками ще більше посилюється виразність композиції.

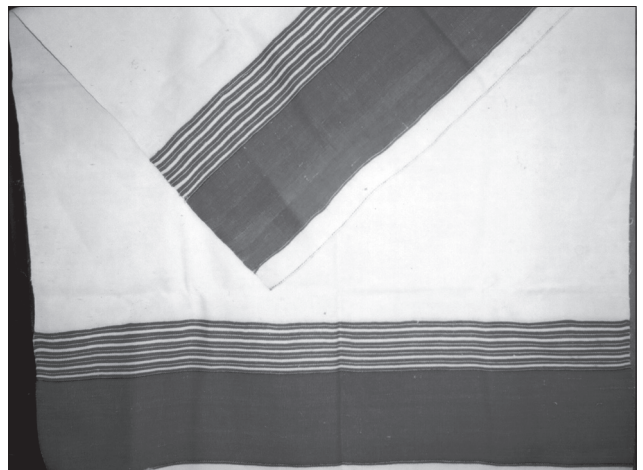
Більшою естетичною вишуканістю позначені хустки з чотиридільною схемою розташування вузьких чи широких червоних смуг лише на поперечних кінцях. Вони характерні тим, що між цими домінуючими червоними смугами вміщені поодинокі вузькі чорні або червоні стрічки чи групи симетрично закомпонованих пасочків (в 1, 2, 3 нитки) білої, жовтої та червоної барв. Такого типу хустки поширені були в поліських селах (Кукли Маневицького [4], Макаревичі Ківерцівського [5] р-нів Волинської) та (с. Ставок Костопільського р-ну Рівненської обл.) [19; 20] тощо.

Різноманітності й варіативності цього типу композицій народні майстри досягали також тим, що завдяки поєднанню суцільних тоненьких чорних і білих та жовтих і чорних (чи жовтих і червоних) штрихпунктирних ліній (останні мають вигляд мініатюрних «гребінців») створювали ефект мерехтливості, що збагачує загальне художнє вирішення твору (с. Поліське Старовижівського р-ну Волинської обл.) [6].

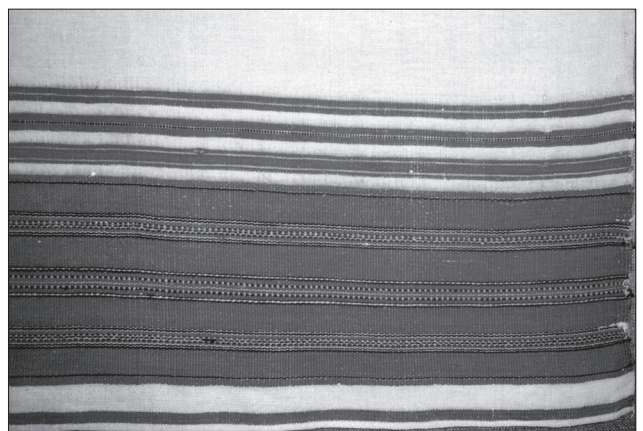
Для посилення декоративності твору та більшого виділення центральної групи смуг іноді майстри за-

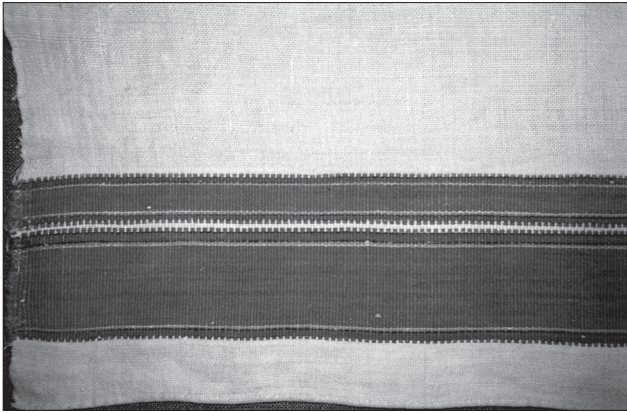
Мельничук Пріська Олексіївна (1880—1970 рр.) Хустка домоткана (фрагмент). Льон, бавовна «горінка»; полотняне, репсове тканиня, Ківерцівський р-н Волинської обл., поч. XX ст.; ВКМ Д—289

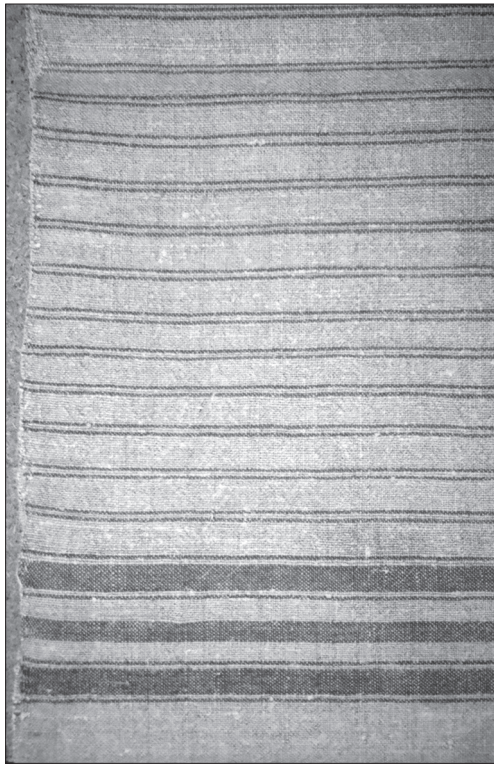
Хустка домоткана (фрагмент). Льон, бавовна «горінка»; полотняне, репсове тканиня, смт. Цумань Ківерцівського р-ну Волинської обл., поч. XX ст.; МІГ КТ—6566

Хустка домоткана (фрагмент). Льон, бавовна «горінка»; полотняне, репсове тканиня, с. Поліське Старовижівського р-ну Волинської обл., поч. XX ст.; ВКМ Д—1135

Хустка домоткана (фрагмент). Льон, бавовна «горінка»; полотняне, репсове ткання, с. Одереди Луцького р-ну Волинської обл., поч. ХХ ст.; ВКМ Д–941

Хустка домоткана (фрагмент). Льон, бавовна «горінка»; полотняне, репсове ткання. Полісся, поч. ХХ ст.; МІГ Т–741

стосовували також ефект меланжу. Цього досягали скручуванням двох чи трьох ниток контрастних — червоної і білої, червоної і жовтої, білої і чорної або білої, чорної та червоної барв. Такі грубі тонально, не однорідно скручені нитки, укладені паралельно вправо і вліво, створювали декор у вигляді колоска (автор Роцук Аксентія Степанівна 1911—1950 рр., с. Збуж Костопільського [7], смт. Колки Маневичького [11] р-нів). Вони рельєфно виступали над поверхнею тла й акцентували на собі увагу. Іншим спо-

собом підсилення декору були мініатюрні чорно-білі штрих-пунктирні пасочки, які обрамляли ці та інші групи вузьких стрічок, розмежовуючи домінуючі червоні смуги. Зовнішні краї основної групи смуг симетрично обрамлені або розділені переважно трьома тонкими тридільними червоними смугами «поверхниціями». Іноді вони укладені лише від середини виробу, а зовнішні краї завершені однією смужкою.

При складнішому, переважно п'ятидільному розташуванні таких вузьких смуг, середня — сформована тоненькими чорними (або темно-синіми й білими), жовтими й червоними пасочками (с. Кричильськ) [33]. Центральна з них, у вигляді штрих-пунктирної лінії, є акцентом композиції. Ці контрастні сполуки чорного та білого (іноді чорного й жовтого) кольорів, які формують монотонну ритміку по горизонталі, створені технікою перетику. Поодинокі суцільноткані чорні та білі тоненькі пасочки, які розмежовують дещо ширші червоні, симетрично розташовані поперечні смуги, підкреслюють вертикальну ритміку. Завершення зовнішніх країв таких груп смуг вузькими червоними стрічками «поверхниціями» забезпечує плавний перехід від насичених декором країв до нейтрального білого тла хустки [33].

Дещо багатшими з мистецької точки зору є хустки, поперечні краї яких завершені групами широких червоних смуг, та підпорядкованих їм вузьких стрічок, при наявності більшої кількості поверхниць з однієї чи обох сторін. Крім симетричних поширені також композиції з асиметричним розташуванням смуг. Зокрема, до найпростіших за оздобленням належать дводільні асиметричні композиції хусток, поширених на Волинському Поліссі (с. Одереди Луцького [7], м. Цумань Ківерцівського р-нів [8; 15] Волинської обл.). У них основні, доволі широкі червоні площини розташовані на незначній відстані від поперечного краю хустки, а вузькі групи стрічок «поверхниці» укладені лише з однієї внутрішньої сторони. Завдяки такій композиційній схемі формується поступовий перехід від тонально соковитих червоних країв до нейтральної однотонної — білої середини виробу. Іноді звучання червоної барви ще підсилене введенням тоненьких чорних (голубих або темно-синіх чи білих) пасочків, симетрично укладених при краях основної широкої площини або посередині деяких вузьких «поверхниць».

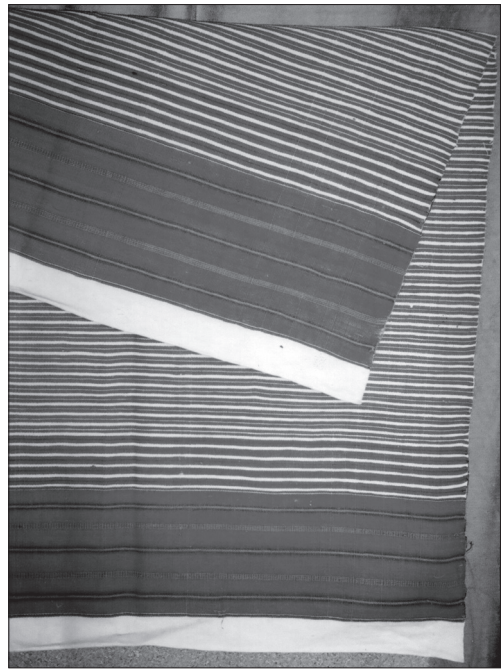
Такого типу «переткані» домоткані хустки, в яких декор зосереджений лише на двох поперечних кінцях, мали назву «плати», «платини», «на два кінці» [38, табл. 3]. Вони поширені були на Волинському (Ковельський, Старовижівський, Ратнівський, Маневицький, Луцький) та Рівненському (Костопільський, Сарненський, Березнівський р-ни) Поліссі. Однотипні хустки «плати» побутували й на інших теренах Українського (зокрема, Житомирського та Київського) Полісся [39, с. 62].

Інший тип композиції складають «пописані» хустки, в яких не лише поперечні краї, а й середня площина заповнена поперечними червоними смугами. Є два варіанти такого типу композицій. **Перший** — характерний розрідженим розташуванням спарених вузьких червоних стрічок по центру виробу (рапорт сягає 2—2,5 см) та значно ширшими групами смуг «заборами» (загальна ширина яких сягає 7—8 см) три-, п'ятидільної будови, які завершують вузкі краї виробів (с. Кричильськ) [16; 33].

Для другого варіанту — типова перевага червоних смуг над білим фоном не лише при краях хустки, але й по всьому полотнищу (сmt. Цумань, Макаревичі Ківерцівського [17], с. Постайно Костопільського [21] р-нів).

Центральна частина цих виробів заповнена горизонтальними, щільно укладеними поряд вузькими тридільними стрічками (спарені червоні, розділені жовтою посередині) на нейтральному білому тлі. Вони формують рівномірну монотонну ритміку по вертикалі. Вагомою складовою композиції традиційно є суцільна широка червона площина, в якій тридільність підкреслена ледь помітними вузькими чорними та жовтими стрічками. Останні — децю перегукуються з аналогічними (за схемою розташування) пасочками основної взористої площини і, разом з ними, творять цілість емоційно-насиченого декору хустки. Традиційним способом акцентування домінуючих груп червоних смуг є також розташування дрібновзористих фактурних стрічок у вигляді колоска, створених скручуванням двох—трьох ниток контрастних кольорів (білої та чорної або жовтої та червоної). Вони найчастіше розташовані посередині або біля країв таких смуг і творять акцент композиції [21].

У загальних рисах за місцем розташування горизонтальних смуг лише біля поперечних країв та по

Хустка домоткана. Льон, бавовна «горінка»; полотняне, репсове ткання, сmt. Цумань Ківерцівського р-ну Волинської обл., поч. ХХ ст.; МІГ Т-642

Повх Олександра Антонівна. Хустка домоткана (фрагмент). Льон, бавовна «горінка»; полотняне, репсове ткання, с. Велимче Ратнівського р-ну Волинської обл., 1930-ті рр.; ВКМ Д-77

Хустка домоткана (фрагмент). Льон, бавовна «горінка»; полотняне, репсове ткання, с. Межирічі Корецького р-ну Рівненської обл., поч. XX ст.; МІГ КН–14322

Хустка домоткана. Льон, бавовна «горінка»; полотняне ткання, с. Кричильськ Сарненського р-ну Рівненської обл., поч. XX ст.; СІЕМ Т–489

всьому полю домоткані поліські й волинські хустки схожі з покутськими «старовіцькими» аналогами. Однак останні вибагливіші й різноманітніші за схемами й ритмікою смугастого декору та значно насиченіші за колоритом [46].

Чи не найчисельнішу групу складають домоткані хустки, в яких різної ширини червоні смуги обрамляють усі краї по периметру, а середина од-

нотонна, біла. До найпростіших за композицією належать ті вироби, в яких лише однією, часом доволі широкою червоною площиною, «габою», завершені повздовжні й поперечні краї [22]. Ширина таких домінуючих червоних площин іноді займає дві третини виробу.

Найпоширенішими є хустки, в яких одна ширша смуга (5—5,5 см) з вузькими (0,2—0,3 см) подвійними чи потрійними поверхностями (загальна ширина яких сягає 5—6 см) розташована на відстані 2—4 см від усіх країв виробу (сс. Великі Межирічі Рівненського [18], Велимче Ратнівського [9; 10] р-нів).

Дещо складніші й вибагливіші за декором є хустки з подвійними, потрійними чи п'ятидільними домінуючими чи потрійними смугами, розділеними однією, двома чи трьома вузькими стрічками «обмітками» на білому тлі (с. Переведь Млинівського [23], Рястин, Дорогобуж Гошанського [24; 25] та Корецького [26], с. Кричильськ, Тутовичі Сарненського [32; 35; 36] р-нів).

Варіативністю співвідношення ширших і вузьких червоних стрічок досягнуто різноманітності декору хусток. Задля увиразнення домінуючих та підпорядкованих їм смуг іноді введено мінімальну кількість чорного або темно-синього кольорів. Тоненькими (в 1—2 нитки) парними чи поодинокими стрічками цих барв акцентують переважно середню частину смуг (с. Вербче Сарненського р-ну [27]). Аналоги хусток зі смугами, зосередженими лише біля поперечних і повздовжніх країв, побутували й на інших теренах Центрального та Східного Полісся (с. Новаки Коростенського р-ну Житомирської, с. Хухра Охтирського р-ну Сумської обл.) [12; 13].

Окрему доволі чисельну групу складають клітчасті «засновані», «пописані», «у клетку», «картаті», «кратівки» домоткані хустки «плати», типові для досліджуваних теренів Волині й Полісся. У них не лише всі краї, але й середина заповнена, «пописана» вздовж і впоперек вузькими смугами. Вектор варіативності таких дрібно, — чи крупноразпортих композицій (у межах центральної площини виробів), а також групування домінуючих площин біля їхніх країв доволі широкий.

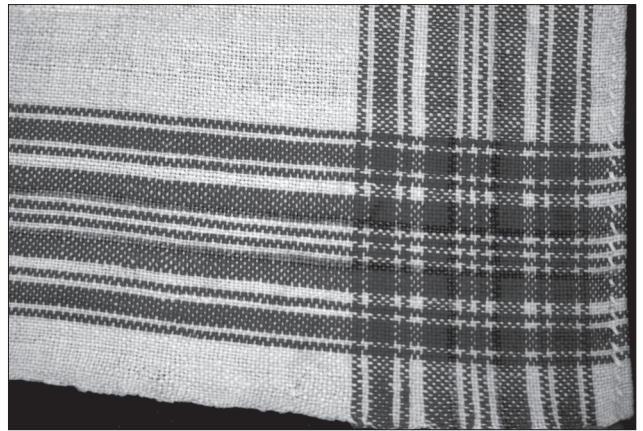
Характерною особливістю клітчастого декору таких домотканих виробів є: симетричність розташування смуг різної ширини як по вертикалі, так і по

горизонталі; акцентування всіх (повздовжніх і поперечних) країв групами щільніше, ніж по центру укладених широких смуг; розріджене розташування значно вузких стрічок по середині полотнища хустки. **На основі залучених до аналізу клітчастих хусток за схемами композиції можна умовно виокремити два варіанти.**

До першого залучаємо вироби з розрідженим розташуванням поодиноких чи спарених тоненьких повздовжніх смуг «заснівок» та поперечних «перетичок», «перетиків». Спостерігається монотонне й рівномірне повторення поодиноких вузьких (0,2—0,5 см) стрічок на однаковій відстані (1,5—2 см) як по вертикалі, так і по горизонталі [28]. Іноді рапорт центральної площини виробу формують вузькі червоні спарені стрічки (с. Кричильськ Сарненського р-ну Рівненської обл., поч. XX ст.; СІЕМ Т-489

Більшої виразності картатому декору центральної площини хусток додавали поодинокі червоні та чорні пасочки, укладені на відстані 2—3, іноді 3—4 см від основних парних червоних стрічок. По-змінене чергування чорного пасочка посередині одного квадрата чи прямокутника, а червоного — в центрі суміжного, сприяло урізноманітненню ритмики і збагаченню композиції [35].

Бокові краї таких хусток традиційно завершені масивними три-, іноді п'ятидільними групами смуг (загальна ширина яких становить 10—15 см). Ці провідні червоні площини в основному зрівноважені з білими проміжками тла між ними й поодинокими червоними стрічками. Домінуюча — центральна група смуг утворена переважно чотирма широкими (1—1,2 см), щільно укладеними поряд поодинокими смугами [28]. Обабіч цієї групи на відстані 1,5—2 см розташовані спарені, такої ж ширини (1—1,2 см) смуги, обрамлені подвійними вузькими (в 1—2 нитки) поверхніцями. Ці найвузчі стрічки додають легкості та вносять певний ліризм у сприйняття композиції. Варто зазначити, що завдяки співмірності (однаковій ширині) проміжків тла між домінуючою і симетрично укладеними поряд вузькими групами смуг «облямівками», ідентичній відстані тла між вузькими стрічками центральної площини хустки, досягнуто гармонійної злагодженості декору.

Хустка домоткана (фрагмент). Льон, бавовна «горінка»; полотняне ткання, с. Кричильськ Сарненського р-ну Рівненської обл., поч. XX ст.; СІЕМ Т-489

Хустка домоткана. Льон, бавовна «горінка»; полотняне ткання, с. Перевередів Млинівського р-ну Рівненської обл., кін XIX — поч. XX ст.; РКМ Т-4257

До другого варіанту клітчастих композицій хусток відносимо ті, в яких середина щільніше заповнена децю ширшими (0,1—2 см) червоними поодинокими спареними чи потрійними смугами, що взаємно перетинаються на відстані 2—3 сантиметрів (сс. Старожуків Рівненського, Ставок Костопільського, Кузьмівка Сарненського р-нів) [29; 30; 31; 14].

Системі декору цієї площини виробів типове співвідношення одного (ширини смуги) до півтора чи двох (проміжку тла між ними). Навіть при такій нескладній схемі розташування завдяки більшій ширині ці червоні смуги значно активніші за звучанням кольору. Насиченість оздоблення центральної площини ще більше підсилена масивнішими, витканими червоною «заполоччю» чи «горинню» облямівками. Останні характерні щільністю розташування домінуючих червоних смуг та доповнюючих стрічок. Вони сформовані найчастіше трьома основними (по 3—4 см) смугами,

Хустка домоткана. Льон, бавовна «горінка»; полотняне тканиня, с. Рястин Гошанського р-ну Рівненської обл., поч. XX ст.; РКМ Т-4183

Хустка домоткана. Льон, бавовна «горінка»; полотняне тканиня. Полісся, кін. XIX ст.; РКМ Т-2453

а проміжки білого тла між ними рівномірно заповнені двома (спареними) вузькими червоними стрічками, які збагачували й урізноманітнювали їхню ритміку в межах групи облямівок «габи».

При густому клітчастому декорі середини виробу біле тло переважає над червоними стрічками, які взаємно перетинаються. У цих широких площинах «габах» вузькі, ледь помітні (в 1—2 нитки) білі стрічки, акцентують в основному дво- чи тридільну схему їхнього розташування. Вони підкреслюють також горизонтальну й вертикальну ритміку, полегшують насичену за емоційною напругою червону групу домінуючих смуг і певним чином перегукуються з білим фоном середини виробу.

При загальній подібності декору облямівок помітною закономірністю є виділення центральної частини непарною кількістю (три—п'ять) вузьких білих стрічок. Натомість укладені обабіч широкі червоні площини, в свою чергу, розділені парними білими, ледь помітними пасочками.

Загалом у клітчастих композиціях хусток повздовжні та поперечні чергування світлих і темних площин неоднакової величини оживляють сприйняття їх глядачем. Поодинокі, парні чи потрійні вузькі поперечні стрічки, як і широкі білі та червоні смуги основи (заснівки), взаємно перетинаючись з відповідними кольоровими стрічками підткання, створюють клітчастий візерунок червоно-рожевого колориту. В місцях перетину червоних смуг формуються квадратні чи прямокутні ділянки з найбільшою інтенсивністю звучання цього кольору. Натомість при перехрещенні вертикальних і горизонтальних червоних ниток основи (чи підткання) з білим підтканням (та основою) утворюються значно м'якші світло-рожеві площини. Наявність таких різних за насиченістю червоних та рожевих ділянок, розташованих на білому фоні, за чіткою схемою творить багатство й різноманітність декору клітчастих хусток західної частини Українського Полісся та Волині. У кожному локальному осередку є значна варіативність схем розташування широких смуг та вузьких стрічок (їх пропорційних співвідношень) і вишукані тональні градації теплого і холодного червоного кольорів на нейтральному білому чи сіруватому тлі.

Важливою складовою оздоблення поліських і волинських домотканих, як і вишитих хусток «платів», є великі китиці, прив'язані до всіх кінців [37]. Най-

частіше вони бувають червоними, червоно-білими та білими, оскільки їх виготовляють з відходів ниток тих же кольорів, якими ткали вироби². Цей старовинний спосіб оздоблення хусток китицями типовий і для інших теренів України, зокрема Опілля (Яворівщини) [52, с. 31].

Домоткані «плати» з різним ступенем інтенсивності смугастого чи клітчастого декору використовувалися в щоденному та святковому побуті місцевих мешканців в основному до 1920—1930-х років. Згодом вони поступово стали виходити з ужитку, були витіснені в основному «вибійчаними» хустками промислового виробництва.

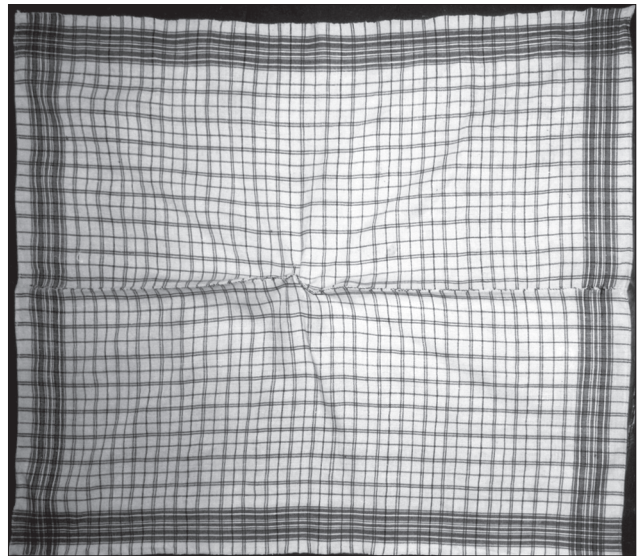
Поодинокі зразки таких «платів» зберігаються ще у старожилів досліджуваних теренів як релікт традиційного вбрання, а частіше «на смерть» — для того, щоб родичі постелили їм у труну під голову.

Отже, аналіз художньо-естетичних особливостей домотканих хусток «пілок» досліджуваного ареалу дає підстави стверджувати багатство і різноманітність схем композиції. Навіть при обмеженій кількості кольорів — домінуючого червоного та вкрапленням темносинього (або чорного) й жовтого досягнуто значної виразності декору. За поєднанням червоної та синьої барв можна дошкукуватися спадкоємності давньоукраїнської традиції оздоблення одягу та інших виробів.

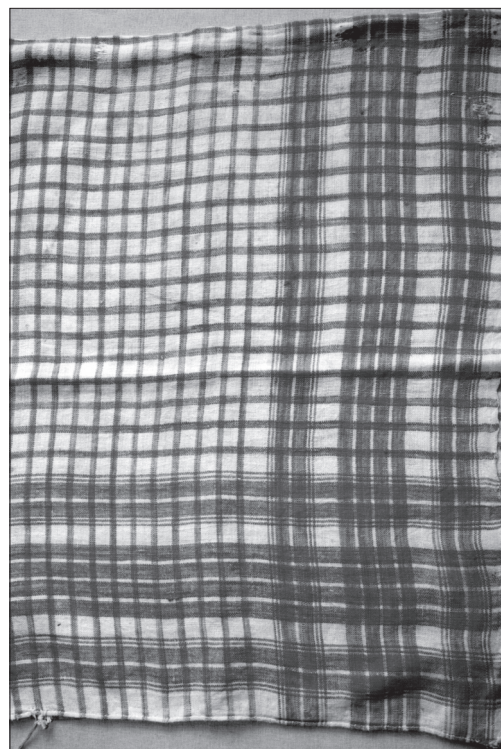
Неоднакова ширина основних білих площин фону і червоних смужок чи клітин з різним темпом ритмічних повторень, переливів сріблясто-білих (чи сіруватих) та рожевих барв — запорука багатства та різноманітності композицій. Польові матеріали засвідчують, що домоткані хустки західного регіону Українського Полісся та Волині ткали як з відбілених, так і «сирових» — невідбілених ниток. Художні особливості таких виробів залежать від виду та якості сировини, технік ткання, схем розташування смуг та звучання кольорів. Виткані вручну смугасті та клітчасті хустки — унікальне мистецьке явище.

Вивчення фахової літератури з етнології і мистецтвознавства та значної кількості пам'яток, збережених у музеях, і польові матеріали автора, зібрані під час експедицій дають підстави зробити наступні висновки:

² ПМА. Записано 26.06.2012 р. у с. Поромів Іваничівського р-ну Волинської обл., від Войтович Марії Мусіївни, 1924 р. н.

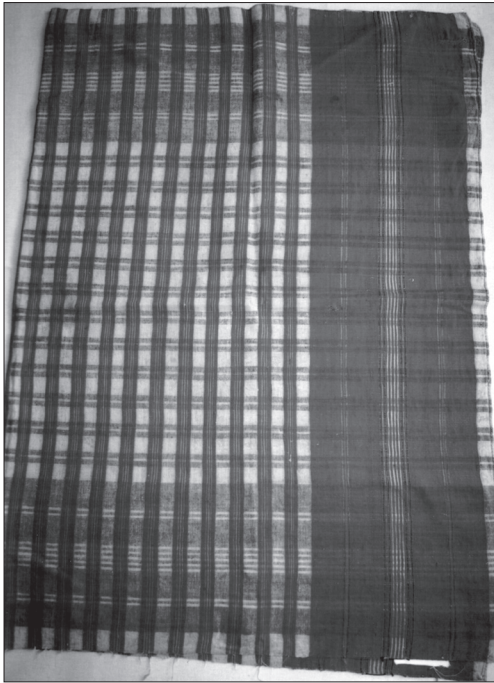

Хустка домоткана. Льон, бавовна «горінка»; полотняне ткання, с. Кричильськ Сарненського р-ну Рівненської обл., поч. XX ст.; СІЕМ Т–403

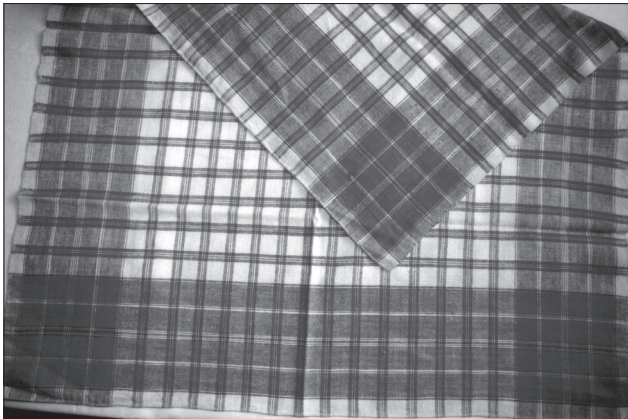

Хустка домоткана. Льон, бавовна «горінка»; полотняне ткання. Полісся. кін. XIX ст.; РКМ Т–3287

Для виготовлення домотканих хусток застосовували переважно найвищої якості лляну (інколи конопляну) тонку й рівномірно спрядену вручну пряжу. Лише в місцях смуг ткали бавовняною пряжею «горинь», «горінка» промислового виробництва. Основне полотнище хусток виготовляли полотня-

Хустка домоткана. Льон, бавовна «горінка»; полотняне ткання, с. Ставок Костопільського р-ну Рівненської обл., кін. XIX ст.; РКМ Т-2470

Хустка домоткана. Льон, бавовна «горінка»; полотняне ткання, с. Ставок Костопільського р-ну Рівненської обл., кін. XIX ст.; РКМ Т-498

ним, лише поперечні смуги іноді перетикали репсовим чи саржевим переплетенням задля чіткішого виявлення декору.

Для різних осередків Українського Полісся й Волині характерні домоткані хустки «плати», «платини»: зі смугастим розташуванням червоних смуг біля поперечних країв, по всьому полотнищу, а також заснівчастих — з укладом їх по периметру та по центральному полю. Переважають три-, п'ятидільні симетричні, менше поширені — дво-, чотиридільні симетричні й асиметричні композиції з «поверхніцями»,

розташованими біля внутрішньої частини виробу. Останні сприяють плавному переходу від основних взористих площин до безузорного білого тла. Колорит хусток базується на стриманих гармонійних поєднаннях ахроматичних барв чорного, білого і відтінків сірого та домінуючих — червоного і вкрапленні вохристо-жовтого й темно-синього кольорів.

Умовні скорочення

ВКМ — Волинський краєзнавчий музей.

МЕХП — Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства Національної академії наук України.

МІГ — Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара».

РКМ — Рівненський краєзнавчий музей.

СІЕМ — Сарненський історико-етнографічний музей.

1. ВКМ Д-961.
2. ВКМ Д-950.
3. ВКМ Д-1170.
4. ВКМ Д-670.
5. ВКМ Д-695.
6. ВКМ Д-1135.
7. ВКМ Д-941.
8. ВКМ Д-289.
9. ВКМ Д-77.
10. ВКМ Д-295.
11. МЕХП ЕП-21397.
12. МЕХП ЕП-78716.
13. МЕХП ЕП-79056.
14. МЕХП ЕП-77060.
15. МІГ КТ-6566.
16. МІГ Т-741.
17. МІГ КН-642.
18. МІГ КН-14322.
19. РКМ Т-2473.
20. РКМ Т-2472.
21. РКМ Т-3675.
22. РКМ Т-2453.
23. РКМ Т-4257.
24. РКМ Т-4183.
25. РКМ Т-4217.
26. РКМ Т-15706.
27. РКМ Т-3750.
28. РКМ Т-3287.
29. РКМ Т-4137.
30. РКМ Т-2470.
31. РКМ Т-497.
32. СІЕМ Т-1099.
33. СІЕМ Т-414.
34. СІЕМ Т-959.

35. СИЕМ Т-403.
36. СИЕМ Т-489.
37. СИЕМ Т-492.
38. Білан М.С. Український стрій / М.С. Білан, Г.Г. Стельмащук. — Львів : Фенікс, 2000. — 325 с. : іл.
39. Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології / Хв. Вовк. — К. : Мистецтво, 1995. — 336 с. : іл.
40. Гатальська Н.Г. Поетика волинського вбрання: науково-художня реконструкція / Н.Г. Гатальська, Г.М. Івашків. — Луцьк : Ініціал, 2004. — 20 карток з текстами.
41. Захарчук-Чугай Р.В. Народне декоративне мистецтво Українського Полісся. Чорнобильщина / Р.В. Захарчук-Чугай. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2007. — 334 с. : іл.
42. Косміна О.Ю. Традиційне вбрання українців. Т. 1. Лісостеп. Степ / Оксана Косміна. — К. : Балтгидрук, 2008. — 160 с. : іл.
43. Косміна О.Ю. Традиційне вбрання українців. Т. 2. Полісся. Карпати / Оксана Косміна. — К. : Балтгидрук, 2011. — 160 с. : іл.
44. Матейко К.І. Український народний одяг / К.І. Матейко. — К. : Наукова думка, 1977. — 222 с. : іл.
45. Молчанова Л.Н. Одежда / Л.Н. Молчанова, Г.Г. Стельмащук // Полесьє. Матеріальна культура. — К. : Наукова думка, 1988. — С. 334—365.
46. Никорак О.І. Художня самотність домотканних хусток Покуття / О.І. Никорак // Народознавчі зошити. — Львів, 2013. — № 3. — С. 637—648.
47. Никорак О.І. Українські народні взористі тканини (порівняльна характеристика) / О.І. Никорак // Записки наукового товариства ім. Шевченка. — Т. ССLIX. Праці секції етнографії і фольклористики. — Львів, 2010. — С. 179—210.
48. Олійник О.В. Традиційні художні тканини Покуття кінця ХІХ — середини ХХ ст. (типологія, художні особливості, системи виражальних засобів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мист. / О.В. Олійник. — Львів, 1997. — 28 с.
49. Сахро М.П. Декоративно-вжиткові тканини Коломиїщини / М.П. Сахро // Народна творчість та етнографія. — 1978. — № 4. — С. 49—58.
50. Сидорович С.Й. Художня тканина західних областей УРСР / С.Й. Сидорович. — К. : Наукова думка, 1979. — 153 с. : іл.
51. Стельмащук Г.Г. Традиційні головні убори українців / Г.Г. Стельмащук. — К. : Наукова думка, 1993. — 237 с. : іл.
52. Стельмащук Г.Г. Українські народні головні убори / Г.Г. Стельмащук. — Львів : Априорі, 2013. — (Видання друге — доповнене і перероблене).
53. Стельмащук Г.Г. Давнє вбрання на Волині / Г.Г. Стельмащук. — Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2006. — 280 с. : іл.
54. Українець А. Народний одяг мешканців Рокитнівського р-ну / А. Українець // Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся : матеріали комплексних наукових експедицій Рівненського фольклорно-етнографічного товариства. — Вип. 1. — Рівне, 2001. — С. 10—26.
55. Чугай Р.В. Народне мистецтво Яворівщини / Р.В. Чугай. — К. : Наукова думка, 1979. — 142 с. : іл.

Olena Nykorak

ON ARTISTIC AND AESTHETIC PECULIARITIES OF SHAWLS IN WESTERN UKRAINIAN REGIONS OF POLISIA AND VOLHYNIA

In the article have been studied some artistic features of pattern-woven shawls produced in Western-Ukrainian regions of Polisia and Volhynia. In the course of research-work have been defined main schemes of compositions as well as motifs and coloring with characteristics of most important means and methods of artistic expressiveness in the products of mentioned territories.

Keywords: home-woven shawls, schemes of compositions, motifs, coloritp

Олена Ныкорак

ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПЛАТКОВ ЗАПАДНОУКРАИНСКОГО ПОЛЕСЬЯ И ВОЛЫНИ

В статье приводятся результаты исследования художественных особенностей узоротканых платков западноукраинского Полесья и Волини. Определены основные схемы композиций, мотивы, колорит, даны характеристики наиболее важных средств и приёмов художественной выразительности в изделиях указанных территорий.

Ключевые слова: домотканые платки, схемы композиций, мотивы, колорит.